

Чеботарьов О.П.

адвокат,

*член Комітету з питань верховенства права
Національної асоціації адвокатів України*

ПОВАЖНІ ПРИЧИНИ ПРОПУСКУ СТРОКУ ДЛЯ ПРИЙНЯТТЯ СПАДЩИНИ

Спадкуванням є перехід прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців) [2].

Сукупність правових норм, які регулюють правовідносини, що виникають внаслідок переходу прав та обов'язків (спадщини) від фізичної особи, яка померла (спадкодавця), до інших осіб (спадкоємців), становить підгалузь спадкового права [3, с. 408–409].

Відповідно до ч. 1 ст. 1270 ЦК України, для прийняття спадщини встановлюється строк у шість місяців, який починається з часу відкриття спадщини [2].

Таким чином, прийняття спадщини обмежується шестимісячним строком, який обчислюється з часу відкриття спадщини.

До обставин, що зумовлюють відкриття спадщини, ЦК України відносить: 1) смерть особи; 2) оголошення особи померлою.

Часом відкриття спадщини є день смерті особи, або день, з якого її оголошено померлою.

З моменту вказаних обставин починає спливати шестимісячний строк для прийняття спадщини.

Законодавець встановлює наслідки, які настають в разі пропуску строку для прийняття спадщини.

Так, відповідно до ст. 1272 ЦК України, якщо спадкоємець протягом строку, встановленого статтею 1270 ЦК України, не подав заяву про прийняття спадщини, він вважається таким, що не прийняв її [2].

У разі пропуску шестимісячного строку в спадкоємця є два варіанти: 1) за письмовою згодою спадкоємців, які прийняли спадщину, спадкоємець, який пропустив строк для прийняття спадщини, може подати заяву про прийняття спадщини нотаріусу або

в сільських населених пунктах – уповноважений на це посадовій особі відповідного органу місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини; 2) за позовом спадкоємця, який пропустив строк для прийняття спадщини з поважної причини, суд може визначити йому додатковий строк, достатній для подання ним заяви про прийняття спадщини.

Суд може визначити додатковий строк, достатній для подання заяви про прийняття спадщини, якщо: 1) у спадкоємця були перешкоди для подання такої заяви; 2) ці обставини визнані судом поважними.

При цьому, слід зазначити, що законодавець не надає відповіді на питання: які причини пропуску шестимісячного строку слід вважати поважними.

У той же час, з метою забезпечення однакового застосування законодавства про спадкування Пленум Верховного Суду України, прийняв постанову «Про судову практику у справах про спадкування» № 7 від 30.05.2008 р. в якій зазначив, що вирішуючи питання про визначення особі додаткового строку, суд досліджує поважність причини пропуску строку для прийняття спадщини. При цьому необхідно виходити з того, що поважними є причини, пов'язані з об'єктивними, непереборними, істотними труднощами для спадкоємця на вчинення цих дій [4].

У Єдиному державному реєстрі судових рішень можна знайти рішення Верховного Суду в яких суд сформував правову позицію з вказаного питання.

Так, Верховний Суд відносить до поважних причин пропуску шестимісячного строку наступні причини: 1) тривала хвороба спадкоємців; 2) велика відстань між місцем постійного проживання спадкоємців і місцем знаходження спадкового майна; 3) складні умови праці, які, зокрема, пов'язані з тривалими відрядженнями, в тому числі закордонними; 4) перебування спадкоємців на строковій службі у складі Збройних Сил України; 5) необізнаність спадкоємців про наявність заповіту, тощо. При цьому, Верховний Суд неодноразово змінював свою правову позицію з цього питання.

У той же час, ані правовий висновок Верховного Суду, ані постанова Пленуму Верховного Суду України не встановлюють норму права.

Відповідно до ст. 8 Конституції України, в Україні визнається і діє принцип верховенства права [1].

Відповідно до ст. 152-2 Конституції України, рішення та висновки, ухвалені Конституційним Судом України, є обов'язковими, остаточними і не можуть бути оскаржені [1].

Верховенство права – це панування права в суспільстві. Верховенство права вимагає від держави його втілення у правотворчу та правозастосовну діяльність, зокрема у закони, які за своїм змістом мають бути проникнуті передусім ідеями соціальної справедливості, свободи, рівності, тощо [5].

Із конституційних принципів рівності і справедливості випливає вимога визначеності, ясності і недвозначності правової норми, оскільки інше не може забезпечити її однакове застосування, не виключає необмеженості трактування в правозастосовній практиці і неминуче призводить до сваволі [6].

Одним із елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому стверджується, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями. Тобто обмеження будь-якого права повинне базуватися на критеріях, які дадуть змогу особі відокремлювати правомірну поведінку від протиправної, передбачати юридичні наслідки своєї поведінки [7].

Принцип правової визначеності вимагає від законодавця чіткості, зрозумілості, однозначності правових норм, їх передбачуваності (прогнозованості) для забезпечення стабільного правового становища людини [8].

Принцип юридичної визначеності є істотно важливим для питання довіри до судової системи та верховенства права. Передбачуваність означає, що закон має бути, за можливості, проголошений наперед – до його застосування, та має бути передбачуваним щодо його наслідків: він має бути сформульований з достатньою мірою чіткості, аби особа мала можливість керувати свою поведінку. Юридична

визначеність вимагає, щоб юридичні норми були чіткими і точними та спрямованими на забезпечення того, щоб ситуації та правовідносини залишались передбачуваними [9].

Очевидним є те, що в питанні поважності причин пропуску строку для прийняття спадщини має місце правова невизначеність, оскільки ЦК України не містить вичерпного переліку причин, які слід вважати поважними.

«Поважна причина» – оціночне поняття, а тому для забезпечення сталості та єдності судової практики, з метою реалізації на практиці принципу верховенства права, необхідно в ЦК України передбачити вичерпний перелік причин, які слід вважати поважними в разі пропуску строку для прийняття спадщини.

Список використаних джерел:

1. Конституція України, 28 червня 1996 року.
2. Цивільний кодекс України, 16 січня 2003 року № 435-IV.
3. Стефанчук Р.О. Цивільне право України, 2005 року.
4. Постанова Пленум Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» № 7 від 30.05.2008 р.
5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 69 Кримінального кодексу України (справа про призначення судом більш м'якого покарання) від 2 листопада 2004 року № 15-рп/2004.
6. Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статті 92, пункту 6 розділу Х «Перехідні положення» Земельного кодексу України (справа про постійне користування земельними ділянками) від 22 вересня 2005 року № 5-рп/2005.
7. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010.
8. Рішення Великої палати Конституційного Суду України у справі за конституційними поданнями 48 народних депутатів України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень абзаців тринадцятого, чотирнадцятого пункту 32 розділу I Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо

податкової реформи» та Верховного Суду України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положення абзацу першого підпункту 164.2.19 пункту 164.2 статті 164 Податкового кодексу України (справа про оподаткування пенсій і щомісячного довічного грошового утримання) від 27 лютого 2018 року № 1-р/2018.

9. Доповідь «Верховенство права» Європейської комісії «За демократію через право» від 4 квітня 2011 р.